

برخی از نویسندگان در نوشته ای قابل تحسین - هر چند غیر خالی از برخی ملاحظات - سیر تحول و تکامل فقه سیاسی شیعه را به چهار دوره تقسیم کرده اند که دوره مورد اشاره به دوره تدوین مربوط می شود.^۱

فقه سیاسی یک پیش فرض مهم دارد و آن دخول حوزه های سیاسی در گستره شریعت و بالطبع در فقه است.^۲ البته مبتنی بر پیش انگاره تشکیل حکومت اسلامی نیست؛ لکن توسعه و نفوذ جدی مسائل و گفتگو در فقه سیاسی مبتنی بر این پیش انگاره نیز است.

فقه سیاسی مطابق اصطلاح برخی فقها در بخش فقه سیاسات و فقه الاحکام بالمعنی الاخص جای می گیرد. به این متن توجه کنید:

«اما الاقطاب فأربعة: اولها العبادات و ثانيها العقود؛ و ثالثها الايقاعات و رابعها السياسات (تسمى الاحكام بالمعنى الاخص) و تقرب الحصر ان الحكم الشرعى اما ان يشترط فيه القرابة ام لا و الاول العبادات و الثانى اما ذو صيغة ام لا الثانى السياسات و الاول اما وحدانية ام لا و الاول الايقاعات و الثانى العقود».^۳

البته گفتگو از مسائلی که در لیست مسائل فقه سیاسی جای می گیرد به چند دلیل در فقه امامیه - آن گونه که باید - فضای زیادی را اشغال نکرده است.

ادله ای از این قبیل:

دور بودن فقیهان امامیه از سیاست و حکومت؛

حاکمیت فضای تقیه بر حوزه ها و نهادهای علمی شیعه؛

مساله نبودن بسیاری از مسائل سیاسی مهم دوران معاصر در دوران گذشته؛

نگاه بسیط، ساده و فردی برخی از فقیهان امامیه به مسائلی که ورود کرده اند؛ در حالی که چنین نبوده است.

۱. ر.ک: فصلنامه حکومت اسلامی، زمستان ۱۳۹۵، ش ۸۲، ص ۵۵.

۲. به این مساله به تفصیل در "فقه و عرف" و "فقه و مصلحت" رسیدگی شده است.

۳. ذکری الشیعة، ص ۶ و ۷.

برخی از مسائل مورد نظر در بحث و گفتگو در فقه سیاسی

با اشاراتی که به دامنه فقه سیاسی داشتیم معلوم گردید که مسائل زیادی در این حوزه داخل و شایسته بحث و گفتگو است و آن چه در ذیل می آید، بخشی از آن ها است:

۱. تشکیل حکومت بر اساس شریعت در عصر غیبت چه جایگاهی دارد؟
۲. حکومت اسلامی شکل و فرم خاصی دارد یا در قالب های متعددی قابل تجسم و عینیت یافتن است؟ (حکومت اسلامی ، مقوم یا مقوم ها، امکان یا عدم امکان تعدد فرم و ساختار)؟
۳. اصل «عدم ولایت احد علی احد» به چه معنا است و تا چه پایه قابل دفاع است؟ ولایت «ولایت عالمان عاقل و عادل» چه جایگاهی دارد؟ ولایت عدول مؤمنین به چه معنا است؟ و تا کجا است؟ (مفهوم شناسی و گستره شناسی اصل «عدم ولایت» و بازخوانی آثار بار شده بر آن)
۴. جایگاه رای مردم و نهادهای پدید آمده با رای ایشان
۵. آیا مرزهای ملی در شریعت اعتبار دارد؟ نهاد دار الاسلام و دار الفکر به چه معنا است و رابطه آن با مرزهای ملی چگونه است؟
۶. مشارکت سیاسی و غیر سیاسی مردم در شریعت مطهر
۷. ولایت حاکم بر ممتنع

واضح است که مسائل فوق به فروع زیادی تجزیه می شود؛ در گفتگو از هر کدام به فروع آن ها - تا حد زیاد - اشاره می شود. همچنین صبغه گفتگوها، فقهی متناسب با درس خارج است و از مباحث فلسفی (فلسفه مضاف) یا در قالب پژوهشی محض پرهیز می شود.

برخی از مسائل پیشنهادی برای بحث و گفتگو در مجالی دیگر

به عناوین این مسائل بعد از ختم بحث از مساله هفتم اشاره میشود؛مراجعه شود.